

GRAHAM SWIFT – FASCINAȚIE ȘI PERSONAJ POSTMODERN

GRAHAM SWIFT – FASCINATION AND POSTMODERN CHARACTER

Annamaria STAN

Universitatea Babeș-Bolyai

Facultatea de Litere, Cluj-Napoca

Abstract

The aim of this article is to present a British novel whose translation into Romanian in 1997 is of major importance for our national postmodern literature. We will take a look into the English literature of the 1980's, referring to one of Graham Swift's most important novels, Waterland. We will analyze the postmodern character facing the void created by a society without aims, a society in which values start to disappear slowly, leaving the individual lost and astonished. We will concentrate on a character that cannot find the purpose of his/her existence and wanders on a pace that does not seem to have an end. Graham Swift's novel translated into our language has answered to the tendencies of the Romanian society and individuals from the point of view of the ideas and the theme.

Key words: *anxiety, character, Graham Swift, English literature, novel, Postmodernism, void.*

Cuvinte cheie: *angoasă, personaj, Graham Swift, literatură engleză, roman, postmodernism, vid existențial.*

Prezentăm în cele ce urmează un scriitor britanic tradus în română în anul 1997. Importanța traducerii lui în română se regăsește în structurarea tematică a postmodernismului românesc. Scopul articolului de față este prin urmare acela de a face o incursiune în literatura postmodernă engleză a anilor '80 luând drept reper unul dintre romanele marcante scrise de Graham Swift, „Pământul apelor”. Vom analiza în consecință personajul postmodern pus în fața vidului existențial produs de o societate în derivă în care valorile și scopurile se volatilizează și încep să dispară treptat, lăsând individul uimit și pierdut. Ne vom concentra asupra unui personaj care nu găsește rațiunea existenței sale și care rătăcește pe o cale care nu pare să aibă un țel precis. Încercăm să sugerăm că traducerea lui Graham Swift a răspuns astfel tematic, ideatic, unor căutări similare ale individului și societății românești.

Autor al unor romane și nuvele care indiscutabil vor rămâne în istoria literară drept cărți de căpătâi ale postmodernismului de sfârșit de secol XX, Graham Swift își face simțită prezența în România în special prin traducerea operei sale „Pământul apelor”. După absolvirea Universității din Cambridge, Graham Swift lucrează ca profesor de limba engleză câțiva ani, înainte de a deveni cunoscut ca scriitor. Pornind de la ceea ce spune Les Stones în “Autori Contemporani” “cu doar 4 romane (la ora respectivă, n. a.), Swift a reușit să se impună drept unul dintre scriitorii cei mai importanți ai Marii Britanii. El este considerat a fi un maestru

povestitor și artist al unor analize profunde și continue - un creator a cărui operă îmbrățișează deopotrivă dramaticul și enigmaticul.”

Apărut în anul 1983, romanul „Pământul apelor”, despre care Ronald Blythe a scris în „Guardian” spunând că este „perfect structurat, admirabil și seducător... O operă narativă originală și plină de forță,” a fost tradus în România de către Maria-Sabina Draga Alexandru și Cristina Poenaru în anul 1997. Romanul a fost publicat la Editura Univers, București, în colecția Romanul secolului XX, având o notă scrisă de Virgil Lefter. Cartea este o reușită a curentului postmodern în întreaga lume, opera literară nu se dezice nici în România, fiind bine primită de către publicul român, impresionat de metoda descriptivă și de analiza psihologică utilizate de către autor. De altfel, romanul a câștigat chiar în anul publicării Premiile Guardian Fiction și Geoffrey Faber Memorial drept recunoaștere a meritelor incontestabile ale autorului, un maestru al tendințelor literare postmoderne ale vremii.

Consacrându-se drept un curent al deziluziei provocate de cel de al Doilea Război Mondial, postmodernismul este un curent al lipsei de reper, al rătăcirilor prin complexe labirinturi narative de o mare contradicție, ambiguitate, inter-relaționare și interferență. Despre postmodernism, cu siguranță, s-au scris multe deja. Și cu toate acestea, publicul este din ce în ce mai interesat de ceea ce azi s-ar putea numi un curent aparținând deja trecutului. Născându-se ca reacție la stilul pretențios al modernismului, adoptând o manieră ușor ironică și jucăușă, postmodernismul pare să declare: „S-a terminat cu frumoasele certitudini de ieri! Pe planul individual și colectiv valorile au fost relativizate în timp ce reperatele tradiționale se dizolvă. Artiștii își afișează estetismul amestecat, reciclează marile curente ale trecutului, interoghează modernitatea...”

Elementul care este cel mai des analizat este personajul, aflat undeva într-un secol al vitezei și al schimbărilor subite, într-o lume în care se simte pierdut și inutil. Dar ce anume face personajul postmodern atât de fascinant și de râvnit de către cititori și critici totodată? Să fie oare acea reținere a sa în fața experiențelor de viață, acel calm absolut, acea nonșalanță fără leac prin care pare să se detașeze și să devină etern, obținând astfel un loc privilegiat în sufletele noastre și în literatură? Sau este poate iluzia dată de un calm aparent care maschează dezamăgirea profundă a omului contemporan în fața unui gol existențial, al lipsei de reper și de puțință într-o societate golită de esențe și idealuri. Iată întrebări la care, Graham Swift, unul dintre autorii postmoderni englezi, încearcă să dea răspunsuri.

Spre deosebire de alte opere literare care includ în mod clar date autobiografice, romanul „Pământul apelor” nu este inspirat din viața autorului. Regiunea descrisă și evenimentele din roman sunt rodul unei documentări asidue și a creativității autorului dublate de o psihologie profundă. „Pământul apelor” este povestea unui profesor de istorie care își relatează întâmplările impresionante și ciudate, încercând să le analizeze cu răceala unui specialist în istorie dar care nu reușește în experimentul său de detașare și nepăsare. Romanul descrie adolescența unui grup de locuitori ai regiunii Norfolk din Anglia în timpul celui de al Doilea Război Mondial, când pe fundalul marelui conflict se desfășoară o dramă umană emoționantă care va modela într-un fel sau altul destinele celor implicați. Istorisirile personale ale lui Tom Crick sunt împletite într-o istorie mai amplă, aceea a regiunii în care trăiește și care influențează destinele locuitorilor săi: „Romanele lui Swift conțin în miezul lor întrebări esențiale care se cer a fi explorate pe îndelete, prin multiplicare. (...) Timpul și spațiul narativ, mai puțin comprimate, fac posibilă abordarea unor preocupări mai explicit legate de Istorie.” În acest roman, personalitățile supuse unei drame existențiale și identitare sunt profund legate de origine și istorie. Romanul este de fapt o autobiografie modernă a sfârșitului de secol XX. Profesorul de istorie Tom Crick își explică

propriul destin și pe acela al celor mai apropiați oameni din viața lui, raportându-se la istoria regiunii, țării, lumii în care trăiește, folosind precum marii naturaliști ai literaturii, o metodă exactă și științifică. El merge înapoi în istorie amintindu-și de înaintașii lui și de viața lor, de modul în care existența unui predecesor poate fi influențată și determinată de viața antecesorilor săi. Astfel, putem observa o încercare de a-l integra pe individul postmodern într-un tot de care să aparțină și de care să se știe legat, în ciuda faptului că personajul postmodern este un personaj lipsit de un centru sau de o rădăcină bine conturată.

Cartea meditează asupra destinului uman ca parte a unui destin mai amplu, destinul colectiv, singurul capabil în viziunea lui Graham Swift de a naște în omul postmodern un sentiment de apartenență și victorie asupra vidului existențial. „Pământul apelor” este un roman care meditează asupra propriei sale existențe ca poveste spusă pentru a fi ascultată, pentru a împărtăși o experiență, pentru a umple vidul existențial. Inutilitatea și efemeritatea ființei umane devin astfel combătute prin una dintre metodele universale folosite de către om dintotdeauna: povestirea, un proces purificator și revigorant totodată. Rolul acesteia este unul energizant, de retrăire a propriei existențe supuse unui val de dezamăgiri, neîmpliniri și insuccese: „... poveștile sunt un mod de a suporta lucrurile de care n-ai scăpare, de a da un sens nebuniei. (...) Nu te sili să-ți ștergi din minte. Dar ia și transformă asta într-o poveste. Doar o poveste. Da, totul e o nebunie. Ce e adevărat din toate astea? Totul e o poveste. Doar o poveste...”

Firul narativ al romanului pare simplu, dar este, de fapt, complicat datorită schimbărilor temporale cauzate de schizoidia personajului. Acțiunea romanului ne poartă prin trei spirale temporale, istoria familiei Crick începând cu secolul al XVII-lea, copilăria și primele experiențe de viață ale lui Tom și grupului său de prieteni în anii '40 și nu în ultimul rând, anii '80, prezentul narativ al romanului. Istoria familiei Crick relevă legături incestuoase, existând și un copil născut dintr-o asemenea relație în persoana lui Dick, fratele lui Tom. Dick are probleme psihice și ucide un tânăr din grup, ajungând să se sinucidă după eveniment.

Romanul prezintă un peisaj cu puternice conotații simbolice, Norfolk, un tărâm al mlaștinilor alunecoase, în care tinerii sunt prinși în jocurile „periculoase” ale adolescenței, născute, după cum spune însuși naratorul, din acea curiozitate primordială a omului, curiozitate care a schimbat întregul destin al omenirii și fără de care este foarte posibil ca întreaga istorie a umanității să nu fi existat. Adolescenții descoperă sexualitatea, experiențele intime, amenințarea morții reprezentată de război, de sinuciderea lui Dick și de avortul făcut de Mary, viitoarea soție a lui Tom. După cum spune Tom elevului sau rebel, Price, care nu găsește rostul istoriei în școală și în viață în general: „Să presupunem că revoluțiile se abat și se pun în calea curiozității noastre firești. Să presupunem că tocmai curiozitatea - cea care ne inspiră căutările sexuale și ne alimentează setea de a asculta și istorisi povesti - este starea noastră de spirit fundamentală și firească. Să presupunem că tocmai pofta noastră nesățioasă și înfrigurată de a cunoaște lucrurile, de a ne cunoaște unul pe celălalt, de a adulmea neconținut prin preajmă, este germenul autentic și de drept al subversivității, cel ce ne înfrânge până și avântul către progresul istoric. Ți-a trecut vreodată prin minte că motivul ratării, al ratării absolute a atâtor mișcări istorice, nu numai a celor revoluționare, este că au fost trecute cu vederea formele complexe și imprevizibile ale curiozității noastre. Ale curiozității noastre care nu știe ce-i graba, care mai întotdeauna se-apucă să zică: ia te uită ce interesant, ia să ne oprim puțin aici, ia s-aruncăm o privire și să vedem, ia hai să facem calea înapoi... ce-ar fi să o apucăm pe cealaltă parte? Ce-atâta grabă? Ia să cercetăm.”

Anii '80 îi prezintă pe Tom și Mary căsătoriți. Tom este profesor de istorie și încearcă să explice propria sa viață ca parte a unui mare întreg care este în permanență în mișcare și schimbare, întreaga istorie a omenirii din care și destinul său face parte.

În „Pământul apelor”, timpul și spațiul își pierd însemnătatea, devenind un joc între haos și ordine, creând astfel sentimentul de vid. „Narațiunea lui Tom Crick trece dincolo de cronologie, dar aduce propria concepție legată de timp; Tom povestește aceste întâmplări deoarece <nu există limitări în călătoriile temporale> În această narațiune, curgerea constantă, convergența și divergența istoriei cu Aici și Acum se prezintă drept modelul conducător. Swift propune o discontinuitate continuă: spații vide, punctate de momente de recunoaștere a timpului.”

Individul este prins în acest joc al realității obiective (lumea din afară) și subiective (lumea dinăuntru) având o personalitate schizoidă, supusă proceselor de conștiință pe care încearcă să le aline, analizându-le din perspectiva unui om de știință, istoric, care face constatările de rigoare fără a părea să se implice. Povestea lui Tom Crick poate să fie astfel, povestea oricărui locuitor al mlaștinilor din Norfolk. Detașarea însă, nu funcționează, în ciuda încercărilor lui Tom și contrar așteptărilor cititorului: personajul se vede în fața realității crude: Mary, nemai putând avea copii după avortul din adolescență, este internată în sanatoriu fiind acuzată de răpirea unui copil, iar elevii lui Tom încep să pună sub semnul întrebării utilitatea studierii unei materii precum istoria. Aceasta devine desuetă la final de secol XX, generația tânără nemai posedând acea curiozitate primordială de care își aduce aminte Tom când se gândește la adolescența lui și a amicilor săi. Astfel, lumea pare că a înghețat în timp... Noua generație nu are nevoie de rădăcini, de istorisiri ale familiei vechi de câteva secole, de întrebări obsedante și de o curiozitate de-a dreptul bolnăvicioasă prin care să găsească un sens al existenței, al utilității, al apartenenței la o lume imensă în continuă mișcare, indiferentă la traumele umane. „Obsedanta întrebare < de ce? >, dorința explicării misterului nu se limitează numai la elucidarea faptei lui Dick (...), ea vizează, de fapt, alcătuirea însăși a lumii, a tainelor și rosturilor sale. Așa se face că, dincolo de aceasta coborâre în eres și miraculos, ba poate chiar îngemănat cu ea, la temelie romanului stă un neostoit elan raționalist de aflare a cauzelor lucrurilor și credem că nu greșim dacă afirmăm că motto-ul cel mai potrivit al cărții este celebrul vers vergilian <Felix qui potuit rerum cognoscere causas.>”

Opera poate fi considerată un bildungsroman în care dezvoltarea și maturitatea personajelor stă sub semnul vidului. Personajele rătăcesc în derivă și spre deosebire de antecesorii lor care vroiau să scrie istoria regiunii Norfolk, Tom și Mary nu găsesc un scop al existenței lor. Autorul reduce treptat lumea din „Pământul apelor,” de la o familie care pare a fi una obișnuită, la cazuri excepționale, ieșite din comun care ajung să se dizolve într-un fel sau altul, fie printr-o crimă (Freddie Parr), sinucidere (Dick), cădere psihică (Mary) sau printr-o încercare (nereușită) de reducere a sensibilității și a intelectului la forme amorfe (Tom).

Mary Metcalf este o apariție misterioasă, făcându-și simțită prezența în două moduri: prin vocea și imaginea ei ca adolescentă și prin povestirile soțului ei. Pare a purta diverse măști după cum spune și soțul ei: masca unei soții aflate la menopauză, masca unei soții care a suferit stând alături de soțul ei ani îndelungați sau masca unei tinere mame care tocmai a născut (atunci când răpește copilul). Ea este o altă imagine a vidului: avortul din adolescență care o lasă stearpă, pierderea rațiunii și a memoriei, internarea într-un sanatoriu după răpirea copilului sunt semne clare că Mary nu găsește rostul existenței sale. Numele ei, atent ales de autor, și modul în care ea explică răpirea copilului, spunând că a avut o viziune în care Dumnezeu zicea că poate să ia copilul deoarece este al ei, ne duce cu gândul la Fecioara Maria. Mary consideră că acest copil este acel Isus care îi va salva pe toți cei din preajma ei căzuți în păcat.

Uciderea lui Freddy Parr, găsit mort în mlaștinile Norfolkului, aduce acel element perturbator datorită căruia întreaga lume a adolescenței începe să se clatine, deschizând astfel

calea spre maturizarea personajelor printr-o complicitate la o dublă crimă: aceea de a ucide copilul nenăscut al lui Mary și de a tăinui făptașul crimei asupra lui Freddie Parr.

Dick, copilul născut din relația incestuoasă dintre tată și fiică, este un tânăr care nu este capabil să se înțeleagă cu semenii săi. Prietena lui cea mai bună pare a fi motocicletă cu care își petrece cea mai mare parte din timp. Gelozia, umilința, nebunia transmisă genetic îl transformă într-un criminal și apoi, un sinucigaș.

Prin încercarea sa de a analiza evenimentele personale ale trecutului din perspectiva unui fenomen mareț, Istoria, Tom încearcă de fapt să găsească o explicație logică a ceea ce s-a petrecut. Rostul acestui gest este alinarea suferinței personale într-o lume care începe să se neantizeze. Personajul încearcă să umple vidul prin memorie, unicul mod de a uni logic trecutul, prezentul și viitorul fiind un proces mental. După cum afirmă Zoe Ripple, finalul romanului „Pământul apelor” de Graham Swift ajunge să discute despre <final> în sine: feți, relații, copii și mame, toate dispar pe măsura ce romanul ajunge la sfârșit. Încheierea romanului sugerează că totul, chiar și întreaga istorie, poate să fie redus la nimic. (...) „Pământul apelor” se concentrează pe modul în care oamenii se rănesc unii pe alții și ajung să se înstrăineze de ceilalți, și pe diversele forme de nebunie umană...”

Când Tom își internează soția pentru ceea ce ar trebui să fie un simplu tratament psihiatric, își dă seama că aceasta despărțire este ruptura finală între ei doi. Pus în fața acestei situații, el mărturisește cu tristețe: „Am sentimentul că nu-s eu cel care pleacă, ci ea-i, de fapt, cea care se pierde, înghițită, ireversibil, de bezna depărtării, și-n vreme ce stau cu brațele deschise, pasivitatea ei îmi dezmente mișcarea.”

Concluzii

Personajul postmodern, în aparența sa înșelătoare, adoptă o atitudine supusă și nepăsătoare în fața vieții. Totuși, în ceea ce îl privește pe personajul din „Pământul apelor,” se poate observa că acesta stă sub semnul unei căutări continue care duce individul la decădere și autodistrugere. Cu toate că Tom caută acea legătura dintre „aici și acum” și „atunci și acolo,” finalul romanului rămâne deschis. Soluția salvatoare nu apare de nicăieri, prin urmare ea nu există. Viziunea poate părea cititorului una fatalistă însă, dincolo de acest fatalism, stă încercarea subiectului de a găsi o evadare sau un răspuns prin întoarcerea înspre propria subiectivitate, creându-și astfel un univers salvator. Personajul încearcă să găsească în sine alinarea suferinței provocate de amenințarea realității exterioare, a celui „aici și acum” care înghite individul, reducându-l la un simplu actor în jocul destinului.

Bibliografie

1. Călinescu, M., *Cinci fețe ale modernității: modernism, avangardă, decadență, kitsch, postmodernism*, Editura Univers, București, 1995.
2. Cârneli, M., *Arta anilor '80: texte despre postmodernism*, Editura Paralela 45, Pitești, 1999.
3. Constantinescu, M., *Forme în mișcare: postmodernismul*, Editura Univers Enciclopedic, București, 1999.
4. Hutcheon, L., *Poetica postmodernismului*, Editura Univers, București, 2002.
5. Swift, G., *Pământul apelor*, Editura Univers, București, 1997.
6. Zaharia, D.N., *Estetica postmodernă*, Editura Dosoftei, Iași, 2002.
7. www.cairn.info
8. www.litterature-quebecoise.org
9. www.scholars.nus.edu

10. *www.wikipedia.org*
11. *www.usp.nus.edu.sg*